

Ak Hun Kitabeleri

Müslüme Melis Savaş*

Giriş

Hint kıtası, kadim dönemlerden itibaren verimli toprakları ve zengin madenleri ile pek çok devletin sahip olmak istediği bir coğrafyadır. Özellikle Karakurum, Pamir ve Hindukuş üzerinden Kuzey Hindistan'a yapılan akınların önemli bir kısmını konar-göçer Türkler teşkil etmektedir. Türklerin Hint coğrafyasına akınları tarih öncesi devirlere dayanmakta olup bu akınların tarihi net olarak bilinmemesine rağmen söz konusu topraklardaki Türk varlığını Saka dönemi ile başlatmak mümkündür. Sakaların ardından Kushanlar ve daha sonra Ak Hunlar ile Türklerin Hindistan'ın eski çağı olarak adlandırdıkları dönemdeki varlıkları devam etmiştir.

Hunların güney ve batıdaki kolunu teşkil eden Ak Hunlar, 5. yüzyılın sonlarına doğru Hindikuş'u geçip günümüzde Pakistan bölgesinde yer alan Gandhāra'ya, oradan da Pencap'a ulaşır (yaklaşık M.S. 450). Hindistan sınırları içine ilk kez bu dönemde girdiği bilenen Ak Hunlar, söz konusu topraklarda Maurya İmparatorluğundan sonra ikinci büyük Hint İmparatorluğu olan Gupta İmparatorluğu ile karşılaşmıştır. Gupta'ya karşı mücadele veren Ak Hunlar, söz konusu bölgenin tarihi vesikalarında Mleccha¹, Huna ve Sveta Huna olarak anılır.

Yapılan çalışmalar ışığında Hindistan topraklarındaki ilk Ak Hun hükümdarı *Tigin* olarak bilinir. O, Hint vesikalarında *Tuncina*², Bizans kaynaklarında ise *XIHO* ve

* Dr. Öğr. Üyesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Trabzon/ TÜRKİYE, melis644@hotmail.com ORCID:0000-0001-7984-0800

1 (Mleccha: yabancı, barbar, Ari olmayan ırk, Sanskrit konuşmayan ve Hindu olmayan ırk, tarım ve silah yapımı ile geçinen kişi. (Bkz. Monier M. Williams, *A Sanskrit English Dictionary*, New Delhi 2004, s. 837.); Müslüme Melis Çelikleş, "Ak Hunların Hindistan'daki Faaliyetleri", *Geçmişten Günümüze Türkiye-Hindistan İlişkileri Sempozyumu*, Hindistan 2014; Aitreyi Biswas, *Political History of Hūnas in India*, Munshiram Manoharlal, New Delhi 1973, s. 49.

2 *Kalhana's Rācātaraṅgīni*, A Chronicle of the Kings of Keşmir, Sanskrit Text with Critical Notes, M.A.Stein,Book III, Delhi 2003, şloka 97-101, 386.

XOAAHO olarak karşımıza çıkar.³ Ancak bunun gerçekten bir hükümdar mı yoksa bir unvan mı olduğu konusu araştırmacılar tarafından halen tartışılmaktadır.⁴ Ama daha önceki ve sonraki Türk hanedanlarında kullanım biçimine bakılırsa bu bir unvandır. Daha sonra Toraman ve Mihirakula'nın güçlü egemenliklerinin ardından Baka, Kşitinanda, Vasunanda, Naralla, Akşa, Gopditya, Pravarasena, Gokarna, Narendrāditya (Khinkhla), Yudhishtira ve Lakhana gibi genellikle Hint isimleri alan hükümdarlar tarihi kayıtlarda Ak Hun hükümdarı olarak geçmektedir.

Hindistan coğrafyasında Tigin'den sonra karşımıza çıkan *Toramana* ya da *Törümen*'dir.⁵ O, Orta Asya'dan Orta Hindistan'daki Ganj'in kıyısına kadar inerek geçtiği bütün coğrafyaya hâkim olmayı başarmış⁶ ve bu topraklarda büyük bir devlet kuran ilk yabancı hükümdar olmuştur.⁷ Öyle ki onun ne kadar ihtişamlı ve güçlü bir hükümdar olduğu Hint yazıtlarına yansımış ve bu vesikalara *mahārācādhirāca* yani "Krallar kralı/en büyük kral" olarak kaydedilmiştir.⁸

Kendi adına dikilmiş yazıtlarından elde edilen sonuçlara göre Toramana Gandhāra, Zabulistan, Afganistan ve Pencap'tan Orta Hindistan'a kadar pek çok şehri hâkimiyeti altına almıştır.⁹ Söz konusu Gupta topraklarını ele geçiren Toraman liderliğindeki Hunlar, on iki yıl boyunca bu toprakları ellerinde tutmuş ve Chenab'daki Pavvaiya, Sākala Eran ve Mālvā'yi güç merkezleri haline getirmişlerdir.¹⁰ Toraman'ın özellikle Magadha'ya düzenlediği akınların Kuzey Hindistan tarihinde önemli bir yeri vardır. Toraman'ın Gucerat Eyaletine kadar olan toprakları hâkimiyeti altına aldığıının en büyük göstergesi de 1978 yılında Gucerat'ta bulunan üç bakır plakadan anlaşılmaktadır.¹¹ Böylece başarılı, zeki

3 Boris Abramovich Litvinsky, "The Hephthalite Empire", *History of Civilization of Central Asia*, vol 3, Paris 1996, s. 149.

4 Saadetin Gömeç, *Kök Türk Tarihi*, Ankara 2009, s. 50; Aitreyi Biswas, *Political History of Hūnas in India*, Munshiram Manoharlal, New Delhi 1973, s. 53

5 Müslüme Melis Çeliktaş, *Gupta Tarihi ve Kültürü*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2015, s. 72-73.

6 Eva Aradi, "The History of White Huns", *Mikes International*, c. VIII, 4. Baskı, Den Haag 2001, s. 42.

7 Upendra Thakur, *The Hūnas in India*, Varanasi 1967, s. 94.

8 Biswas, *age*.

9 Ramend Chandra Majumdar, "The Disintegration of The Empire", *The Classical Age*, Vol. III, Bombay 1954, s. 35.

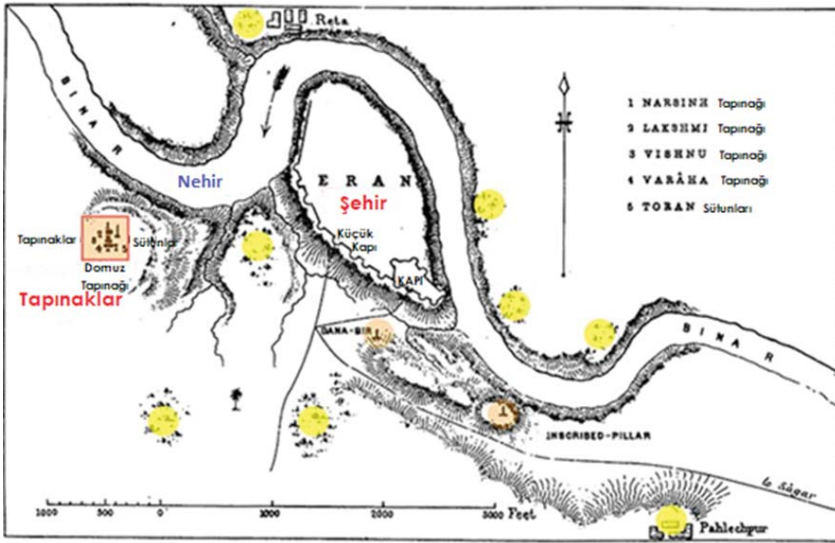
10 Thakur, *age*, s. 112.

11 Krishna Chandra Sagar, *Foreign Influence on Ancient Asia*, New Delhi, Northern Book Centre, 1992

ve azimli bir hükümdar olan ve siyasi üstünlüklerle beraber kültürel başarılar da elde eden Toraman, Eran Yazıtı'nda da belirttiği üzere hedeflerine ulaşmıştır. Ancak Toraman Eran'ın yönetimini uzun süre elinde tutamamıştır. Bunun nedeni ise söz konusu dönemde Madhya Pradeş Eyaleti'nde Mālvā'yı yöneten Aulikara kralı Prakāshadharmā, Toraman'a karşı bir mücadele başlatmış ve bu yüzden gücü gittikçe azalan Toraman savaşı kaybetmiştir. Prakāshadharmā, Toraman'ın elinden sadece Eran'ı değil aynı zamanda onun haremindeki kadınları almıştır.¹² Toraman bu kayıpların ardından yeniden toparlanıp günümüzde Bengal'de yer alan Gauda ve Magadha'da elde ettiği zaferlerinden kısa bir süre sonra Kashi'de, yani şuan ki Benares'te hastalanmış ve M.S. 515 yılında vefat etmiştir.¹³

Yapılan araştırmalar sonucunda Ak Hun hükümdarı Toraman'ın bizzat adına kazınmış iki yazıt bulunmuştur.

1. Toraman'ın Eran Taş Sütun Yazıtı (M.S. 500-510)

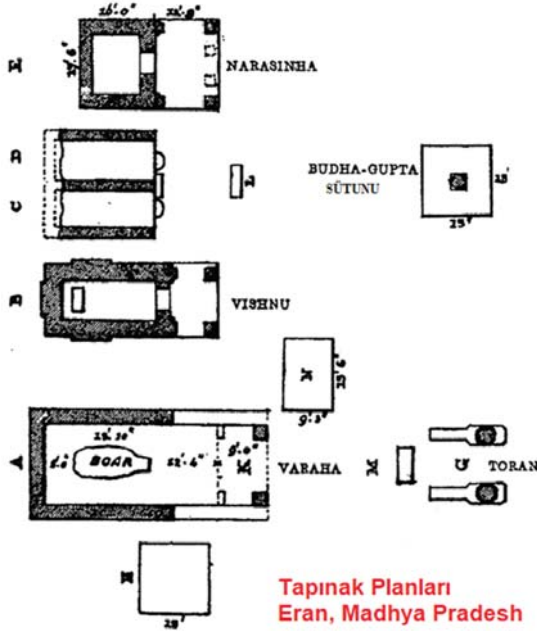

Resim 1: Eran Şehri (Bakınız, https://en.wikipedia.org/wiki/Eran#/media/File:Eran_archaeological_site_map,_1880_sketch.jpg)

12 Ashvini Agrawal, *Rise and Fall of the Imperial Guptas*, Motilal Banarsidass Publishers, Delhi 1989, s. 235.

13 Aradi, *age.*, s. 44; Thakur, *age.*, s. 130; Kashi Prasad Jayasval, *An History Imperial History of India in Sanskrit Text*, Lahore 1934, s. 36,61.

Söz konusu bölgede birden fazla yazıt ve tapınak bulunduğu için yazıtın ismini, Toraman'ın Eran Yazıtı olarak anmakta fayda vardır. İsminden de anlaşılacağı üzere yazıt Eran şehrinde yer almaktadır. Eran, eski yazıt ve paralarda *Airikiṇa* olarak geçmekte olup Hindistan'ın Madhya Pradeş eyaletinin Sagar bölgesinde bulunan antik arkeolojik bir sitedir. Madhya Pradeş'deki Bina Nehri'nin güney kıyıda ters "U" dönüşü yaptığı kısımda yer alır. Cunningham bu bölge için "Hindu kasabaları içinde çok sevilen bir yer" ibaresini kullanarak söz konusu bölgenin bir Hindu yerleşkesi olduğunu vurgulamıştır.¹⁴

Resim 2: Eran Şehrinde Bulunan Tapınakların Planı (Bakınız, https://en.wikipedia.org/wiki/Eran#/media/File:5th_century_Hindu_temples_Eran_Madhya_Pradesh,_plan_sketched_in_1880.jpg)

Bu antik sitede Toraman'ın yazıtının bulunduğu tapınak ile birlikte toplam 5 tapınak yer almaktadır. Söz konusu bölgedeki Toramana ait yazıtın bulunduğu bu tapınak büyük ve görkemli olmasının yanı sıra Hindu Tanrısı Vishnu'nun Varaha (Domuz) avatari şeklinde dikilmiştir.

14 Alexander Cunningham, *Report of Tours in Bundelkhand and Malwa*, Archaeological Survey of India, Volume 10, Calcutta 1880, s. 76-90.

Resim 3: Toraman'ın Eran Yazıtı'nın Bulunduğu Domuz Heykeli Sağ Taraftan Görünümü (Bakınız, https://lh3.googleusercontent.com/10CBkxlG3maa_yu65lfT_Luu1U3AJqM-)

Toraman'a ait yazıtın bulunduğu Domuz figürü batı yönüne bakmakta olup on iki sıra halinde düzenlenmiş bacaklar alın ve boğaz da dâhil olmak üzere vücudunun her yerinde 1185 adet ermiş figürü ile süslenmiştir ¹⁵

Resim 4: Domuz Heykelinin Gövdesinin Yakından Görünümü (Bakınız, <https://kevinstandagephotography.wordpress.com/2018/03/10/eran-varaha-madhyapradesh/>)

¹⁵ HariPriya Rangarajan, *Varaha Images in Madhya Pradesh*. Somaiya Publications, New Delhi 1997, s. 48-55

Resim 5: Domuz Heykelinin Baş Kısmının Görünümü (Bakınız, <https://kevinstandagephotography.wordpress.com/2018/03/10/eran-varaha-madhyapradesh/>)

Ayrıca domuzun sağ tarafında yelelerine tutunan bir Bhudevi (dünyanın yaratıcı tanrıçası) heykeli mevcuttur. Becker onu konuşma tanrıçası Vac¹⁶ ile özdeşleştirmiştir. Yazıtın üzerindeki efsaneye göre dünya bir kadın olarak resmedilmiştir. Kulaklarda Vidhyadharalar (Bilgelik Tanrıcaları) bulunur. Domuzun boynunda yaklaşık yirmi sekiz dairelik bir çelenk yer almaktadır. Bu çelenkte daireler ve dairenin dışlarında akrep figürleri içlerinde ise sırası ile erkek ve kadın figürü bulunur. Rangarajan, bahsi geçen yirmi yedi dairenin Hindu burç işaretlerinin sayısını temsil ettiğini gösterirken akrep figürü, Domuz tapınağının Hindu astrolojisine göre Vrschik Rashi (Akrep) döneminde kurulduğunu ve o çağ için uğurlu bir zamanı işaret ettiğini ileri sürmüştür.

16 “Vac” Hindu Tanrılarında Yaratıcı Tanrı Brahma'nın torunu olup “Konuşma Tanrısı” olarak bilinir.

Resim 6: Domuz Heykelinin Ön Görünümü (Bakınız, https://kevinstandagephotography.files.wordpress.com/2018/03/ksp_3844.jpg?w=890)

Boğaz ve göğüs bölgesinde dört sıra figürler mevcuttur. Biri hariç toplamda doksan altı figür vardır. Bunların elinde su kabı tutan iki kollu bilgeler olduğu düşünülür. İlk ve ikinci sıra arasında ortada bir lotus üzerinde duran Vishnu'nun bir görüntüsüdür. İki eli ile resmedilmiş ancak zaman içinde her iki el de kırılmıştır. Bazı araştırmacılar onun bir elinde gada (topuz) diğer elinde ise çakra (çark) tutuyor olabileceğini öne sürmektedirler.

Göğüsteki üçüncü sırada yedi erkek figürü vardır. Bunlar sol elinde nilüfer, sağ elinde bir su kabını tutar şekilde resmedilmiştir. Joanna Williams tarafından bu figürler *Saptagrhas* (yedi bitki) olarak tanımlanır. Stephen Merkel, bu Saptagrahaların yedi gezegenin en erken temsili olduğunu belirtmektedir.¹⁷

¹⁷ Becker, agm., s. 130.

Resim 7: Domuz Heykelinin Sağ Yandan Görünümü (Bakınız, https://www.jatland.com/home/File:Vishnu_Varaha_Statue_Eran.JPG)

Domuzun omuzlarında dört tarafında dört niş bulunan çıkıntı gibi bir kütük vardır. Rangarajan batıda Saumya Purusha (Vasudeva), güneyde Shiva, kuzeyde Brahma ve doğuda Vishnu ile niş içindeki figürleri tanımlar. Ahirbudhnya Samhita'yı "bu dört figür, yüce varlığın dört vyuhası, yani Vasudeva, Samkarshana, Pradhyumna ve Aniruddha'dır" diye tanımlar. Joanna Williams, Varaha'nın sırtındaki bu höyüğün ya da güdüğün Brahma'nın bir tezahürü olduğunu ve aynı zamanda kurban edici bir görevi temsil edebileceğini ileri sürmüştür.¹⁸

18 Becker, agm., s. 124.

Resim 8: Domuz Heykelinin Önden Görünümü (Bakınız, https://kevinstandagephotography.files.wordpress.com/2018/03/ksp_3844.jpg?w=890)

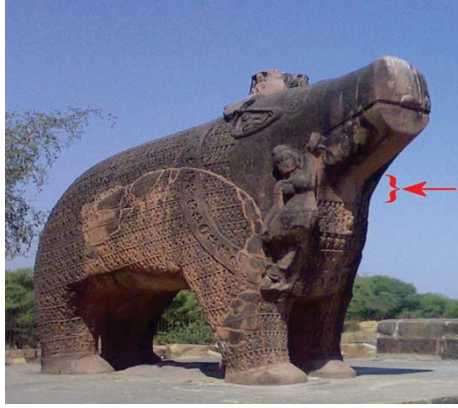
Domuzların bacakları arasındaki zemine oyulmuş yılanlar ve deniz yaşamı ile okyanusun bir tasviri mevcuttur. Oymalar Varaha'nın göğsünü, bacaklarını, boğazını, alnını ve boynunu kaplar ancak detaylar bunun ötesine uzanır.

Bir “U” şeklinde on iki sıra, Varaha'nın gövdesi boyunca oyulmuştur. Tüm on iki satırda iki kollu askerler, bir elinde su kabı diğer el ise bhaya-mudra ya da vismaya-mudrada işaretleri yapmaktadır.¹⁹ Varaha'nın bacakları ve kuyruğu, aynı zamanda ermiş figürleri ile bezenmiş olup ön ayaklarda altı sıra ve arka bacaklarda üç sıra ile süslenmiştir. Rangarajan, Varaha'nın farklı kesimlerinde farklı sıralar halinde düzenlenmiş bilgelerin, Varaha'nın okyanusun derinliklerinden kurtarıldığı Varaha dönemine tanıklık eden Janaloka'nın²⁰ bilgelerini temsil ettiği görüşündedir.²¹

¹⁹ El ile yapılan korkusuzluk figürü.

²⁰ “Jana loka”, Hindu Felsefesinde “yogi” yani “en tanınmış kişi, akıllı ya da bilge kişi” dir.

²¹ Becker, agm., s. 129.

Resim 9: Domuz Heykelinde Toraman'ın Yazıtının Bulunduğu Kısım (Bakınız, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Location_of_the_Eran_boar_inscription_of_Toramana.jpg#/media/File:Location_of_the_Eran_boar_inscription_of_Toramana.jpg)

Resim10: Domuz Heykelinde Bulunan Toraman Yazıtı (Bakınız, https://kevinstandagephotography.files.wordpress.com/2018/03/ksp_3844.jpg?w=890)

Bu figürlerin üst tarafında da Toraman'ın yazıtı yer almaktadır. Yazıt 1838 yılında T.S. Burt'ün başkanlığındaki bir proje ile keşfedilmiş ve aynı yıl başkan Burt'ün okuduğu kısımlar ve çevirisi James Prinsep tarafından Bengal Asiatic Society'nin 7. cildinde yayınlanmıştır. 1861 yılında metin orijinal sütundan yeniden okunup tercüme edilerek Dr. Fitz Edward Hall tarafından aynı derginin 30. cildinde tekrar neşredilmiştir.²²

²² Çelikaş, *age.*, s. 75.

Yazıt, Sanskrit dilinin Brahmi lehçesi ile yazılmış olup, 3.3528m (on bir feet) uzunluğundadır. Yazılar yaklaşık 83.82 cm (2' 9") genişliğinde ve 27,305 cm ($10\frac{3}{4}$ "³) yüksekliğindedir. Bazı harfler hava şartlarından dolayı zarar görmüş ve bazı kısımlar da tamamen yok olmuştur. Ancak sağlam kalan kısımlar oldukça okunaklıdır. Alt satır tabana 185,42cm (6' 0") boyutlarındadır. Yazıların ortalama boyu yaklaşık 0,9525 cm'dir ($\frac{3}{9}$ "³).

Varaha taş anıtının eski bir Hint kabilesi olan Aulikara'nın kralı Māharāca Matri Vishnu tarafından yaptırılmış, ancak tahminen M.S. 484 yılında Eran'ın, Toraman liderliğindeki Ak Hunların eline geçtiği ve dolayısıyla da bu tapınağa da hâkim oldukları bilgisi öne sürülmüştür. Yazıtın içeriğine baktığımızda Toraman'ın dönemi ve daha çok ilk hükümdarlık yılları anlatılmaktadır. Yazıt muhtemelen Şubat-Mart aylarına tekabül eden, Hindu takvimine göre Phālguna ayından bahsedilmektedir.

Fleet tarafından okunan ve çevirisi yapılan 8 satırlık Toraman'ın Eran Yazıtı'nın Sanskrit versiyonu ve çevirisi şu şekilde yapılmıştır:²³

1. Satır: İlk yılında büyük şeref ve büyük bir üne sahip olan şanlı, hükümdarlar hükümdarı Toramana dünyayı yönetiyor;
2. Satır: Phālgunanın (Şubat-Mart ayı) onuncu gününde; kendi karakterlerini yukarıdaki gibi ortaya koyar.
- 3., 4. ve 5. Satırlar: Ona (Toraman) itaat eden küçük erkek kardeş Dhanyavishnu tarafından, cennete giden ve kendini aşırı derecede kutsal biri olmaya adanmış büyük kral Mātri Vishnu kabul edilir;²⁴ o, Vidhatri'nin²⁵ isteği ile kendi birliğine (kendi eşi de olabilir) bir kız seçer gibi hükümdarlık tanrıçılığı tarafından yaklaştırıldı; onun ünü dört okyanusu aştı; o, hiç zarar görmemiş bir onura ve zenginliğe sahip oldu; o, pek çok düşmanla yaptığı mücadelede galip geldi; o, görevini dikkatli bir şekilde yerine getiren Indra Vishnu'nun oğlu'nun oğlunun oğlu idi; o, kutsallığını ilan etti; özel çalışmalar yaptı (kutsal kitaplar); o bir Brahman ermişi idi; (ve) Maitrāyaōiya²⁶ (sākhā)'nın en mükemmeli (takipçisi) idi; o, Varunavishnu'nun oğlu idi, babasının çeşitli özelliklerini taşırdı; (ve) o, Harivishnu'nun oğlu idi, babasının erdemli niteliklerini de taşırdı, (ve) soyunun yükselmesini sağladı:

23 Fleet, *age.*, s. 158-161; Çelikaş, *age.*, s. 79-80.

24 Yazıtta adı geçen Mātri Vishnu, Airikina yani günümüzdeki Eran bölgesinde yönetimin başında olan bir subay Dhanya Vishnu ise onun küçük kardeşidir (Bakınız, Agrawal, *age.*, s. 229)

25 Hindu mitolojisinde tanrıça Durgā'nın bir başka ismi.

26 "Son Buddha" ya da "Geleceğin Buddhası" manasındadır.

6. ve 7. Satırlar: (Dhanyavishnu tarafından) elde edilen başarılar onunla (onun yapmak istedikleri ile) uyum içerisinde idi, ailesinin dini değerlerini arttırma, bu dini değerlerin toplu bir belgesini (refahı) evrene kazandırma amacı, kendini adanmış bir “Öküz” şeklinde bedenlenmiş kutsal (Tanrı) Nārāyaḍa'nın bu taş tapınağını, Airikiḍa (Eran bölgesi) topraklarında yaptırmasına neden oldu.

8. Satır: Bütün bu hedefleri yerine getirmek için inekler ve Brāhmanlar baş sırada yer aldı.

2. Toraman'ın Kurā Sütun Yazıtı

Kura, günümüzde Pakistan'ın kuzeyindeki Pencap'ta Salt Range dağ silsilesinde yer alır. Bu sütun üzerindeki yazılar da Eran Yazıtı'nda olduğu üzere Sanskrit dilinin Brahmi lehçesindedir. Yazıt, Rotta Cayavrddhi'nin oğlu Buddhist Rahip Rottaa Siddhavrddhi tarafından kayıtlara geçirilmiş olup Toraman'ın dindar birisi olması için kendisine bağışlanmıştır. Yazıtın dikiliş tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte tahminen 5. yüzyılın son çeyreğidir. Yazıtta Toraman için kullanılan Sanskrit dilindeki “Mahārācadhirāca” unvanın yanı sıra “şaha” ve “Cauvla” unvanlarına rastlanmaktadır. Araştırmacılar bu kelimenin anlamı ile ilgili farklı yorumlar yapmaktadırlar. Bazıları bu unvanı “Kabil'den gelen hükümdar” anlamına gelebileceğini söylerken²⁷ bazıları da “Cavlah, Cuvl” kelimesinin eski Türk dilinde “şahin” anlamına geldiğini ileri sürerek bu şahinin Ak Hunların kutsal kuşu olduğunu iddia ederler.²⁸ Ancak kimi araştırmacılar da bu kelimenin Afganistan sınırına yakın olan Zabula, Zabola kentinin değişik versiyonda yazılmış adı olması ihtimali üzerinde durmuştur.²⁹

Yazıt şuan Lahor Müzesi'nde muhafaza edilmektedir. O, kumtaşından bir sütuna kazınmış 71.12cm (2'4”) ve 50.8 (1'8”) ölçülerindedir. Yazıtın sol tarafında boşluk bulunmaktadır. O, 13 eşit satırdan oluşmaktadır. Onun ilk 3 satırı ciddi şekilde zarar görmüş, 12. ve 13. satırların sağ tarafı ise muhtemelen yazıtı kazıyan kişi tarafından silinip yeniden yazılmıştır. Bu kısım oldukça yıpranmış görünmesine rağmen herhangi bir müdahale görünmemektedir.

Yazıtın üzerindeki karakterler Ak Hunların çağdaşı olan Guptaların dönemindeki eski Buddhist yazıtlarında da yer almaktadır. Ayrıca burada kullanılan Sanskrit dilinin Prakrit lehçesine yakın olan ve daha çok Buddhist metinlerdeki şiirsel

27 Thapar, *age.*, s. 96-97; Biswas, *age.*, s. 57.

28 Georg Bühler, “The New Inscription of Toramana Saha”, *Epigraphica Indica*, Vol 1, The Director General Archaeological The Survey Of India Publisher, New Delhi 1983,s. 239.

29 Thapar, *age.*, s. 96-97; Biswas, *age.*, s. 57.

ifadelerde kullanılan Gathā lehçesi kullanılmıştır. Yazıt şu şekilde tercüme edilmiştir.³⁰

Kralların kralının müreffeh hükümdarlığında, Büyük Toramana Shahi Cau'nun kuvveti:... ..büyük yılda Margasiras'ın aydınlık yarısının ikinci günü (ay günü). Kralların kralı Toramana Shahi Jau'nun şaşalı saltanat dönemi yılının Margasiras ayının ikinci yarısına denk gelmektedir.

Nahshatradöneminde, tanrıların tanrısı, tüm kutsallıklara sahip olan, varlığın kuratıcısı, büyük güce sahip, çok fazla güven duyulan, 4 analitik bilim³¹ ve 18 bağımsız alt bilime hakim, doğüstü güce sahip, tüm yaratıkları besleyen, şefkat sahibi ilahi Buddha'nın rahipleri için Vihara'nın³² kurulması çok elverişliydi.

İsmi, çok büyük zenginliğe sahip olan Naschira'nın kralı tarafından onurlandırılan ve övülen Viharas'ın kralı Rotta Cayavridhi'nin erdemli oğlu tarafından, dünyanın dört bir tarafından gelmiştir.

Bu hareket neye layık olursa olsun, ebeveynler tarafından yüksek bilginin elde edilmesi için eğitim için ünlü olan Cambudvipa (Cambu adası) eğitimcileri; kral Vihara Rota Siddhavridhi'nin tüm erkek kardeşleri, kız kardeşleri, eşleri, oğulları ve kızları ve hatta büyük kral Toroman Shaha Cauvla'nın tüm kraliçeleri, prensleri ve prensesleri ve tüm yaratıkları tarafından da tercih edilmektedir. Fakat bu rahiplerle dolu Vihara'nın faydası öğretmenlerin yetişmesi ve Mahişasakas³³ içindi. Saddhaka'nın oğlu tarafından.....

Mihirakula'nın Gvaliyar Kitabesi

Hindistan'daki en güçlü Hun hükümdarı hatta “Hindistan'ın Atillası” olarak bilinen Mihirakula, tahminen MS 515- 550 yılları arasında Ak Hun idaresini elinde tutmuştur. Babası Toraman'ın sahip olduğu Hun topraklarının sınırlarını Belh'den başlayıp Orta Hindistan'a kadar genişletmiştir.³⁴ Ak Hun Devleti'nin bu güçlü

30 Georg Bühler, “The New Inscription of Toramana Saha”, *Epigraphica Indica*, Vol 1, The Director General Archaeological The Survey Of India Publisher, New Delhi 1983, s. 238-241.

31 Muhtemelen Buudhizm ile ilgili terimler.

32 Bir çeşit Buddhist manastır.

33 Buudhizm'in Hinayana mezhebinin kollarından biri.

34 Çelikaş, *age.*, s. 87, dipnot 288; Thakur, *age.*, s. 132; Kulke-Rothermund, *age.*, s. 144;Edouard Chavannes, *Documents sur Les Tou-kine (Turcs) Occidentaux*, St. Petesburg 1903, s. 223-225; R.C.Majumdar-H.C.Raychaudhuri, K.Datta, *An Advanced History of India*, Delhi 2012, s. 154;Kashi Prasad Jayaswal, *An History Imperial History of India in Sanskrit Text*, Lahore, Motilal

hükümdarı hem çağdaşı olan büyük Gupta İmparatorluğu'nun hükümdarlarına ait yazıtlarda adından söz ettirmiş hem de kendine ait bir kitabe kazıtmıştır. Mihirakula'ya ait Hint topraklarındaki bu yazıt Gvaliyar şehrinde. Döneminin 15. yılında tahminen MS 528'de dikilmiş olan Gvaliyar Yazıtı'nın bulunduğu Güneş Tapınağı, Gopa olarak adlandırılmaktadır. Gopa, Mälvä şehrinde bulunan bir tepedir ve buradan Mihirakula'nın MS 528 yıllarında Malva şehrine hâkim olduğu sonucuna varılmaktadır.³⁵

Babası Toraman'dan sonra Keşmir bölgesini yönetimi altına alan Mihirakula, Gupta hükümdarı Yaşodharman'ın Mandaşir Yazıtı'nda bahsedildiği üzere MS 533-534 yıllarında Yaşodharman'ı yenilgiye uğratarak Himalayalara hâkim olur.³⁶ Günümüzde Hindistan'ın Pencap Eyaleti'ndeki Sialkot (Shakala/ Sakala) şehrini devletinin merkezi haline getiren Mihirakula'nın, devlet sınırlarını Belh'den Kuzey ve Orta Hindistan'a kadar genişlettiği bilinir.³⁷

Resim 11: Mihirakula'nın Gvaliyar Yazıtı (Bakınız, <http://siddham.uk/image/ob00091-02>)

Gvaliyar, Hindistan'ın Madhya Pradesh eyaletinin kuzeyinde yer alır. Tapınak muhtemelen Hindistan'daki Türk varlığı açısından önemli bir yere sahip

Banrsidass Publications The Pencap Sanskrit Book Depot, 1934.

s. 37; Connell J. Browns, *The Coins of India*, Delhi 2009, s. 44; S. Wolpert, *A New History of India*, Oxford 1989, s. 94. Hint vesikalarında bu bölgeye "Hüna deşa" yani "Hun bölgesi" adı verilmiştir (Bakınız, Ram Sharan Sharma, *India's Ancient Past*, New Delhi, Oxford University Press 2005, s. 133).

35 Radha Kumud Mookerji, *The Gupta Empire*, Motilal Banarsidass Publishers, Delhi 1973, s. 120; Ramish Chandra Majumdar. "The Imperial Crisis", *The Vākātaka-Gupta Age*, Delhi 2007, s. 199.

36 Radhagovinda Basak, *History of North-Eastern India*, Calcutta 1995, s. 84; Biswas, *age.*, s. 73.

37 Thakur, *age.*, s. 132; Hermann Kulke- Dietmar Rothermund, *Hindistan Tarihi*, Çev. M. Günay, Ankara, İmge, 2001, s. 144; Edouard Chavannes, *Documents sur Les Tou-kine (Turcs) Occidentaux*, St. Petesburg 1903, s. 223-225; Ramish Chandra Majumdar-Hem Chandra Raychaudhuri, Kalikinkar Datta, *An Advanced History of India*, Delhi 2012, s. 154; Jayaswal, *age.*, s. 37; Browns, *age.*, s. 44; Stanley Wolpert, *A New History of India*, Oxford 1989, s. 94. Hint vesikalarında bu bölgeye "Hüna deşa" yani "Hun bölgesi" adı verilmiştir (Bakınız, Sharma, *age.*, s. 133).

olan Gvaliyar Kalesi'nde³⁸ Gopa tepesinde, Surāc Kuṅḍ olarak bilinen su haznesinin kenarında yer alır. Yazıt Kalkūta'da bulunan Hint Müzesi'ndedir. Mihrakula'nın Gvaliyar Yazıtı Matricheta tarafından taştan inşa edilmiş Surya (Güneş) tapınağının yapımını kaydeden Sanskrit bir yazıttır.³⁹ 1861'de Alexander Cunningham tarafından bulunmuş ve aynı yıl yayımlanmıştır. Daha sonra çeşitli çevirileri de yapılmıştır. Yazıt zarar görmüş olup o Gupta hükümdarlarına ait yazıtlarda olduğu üzere tamamı şiiresel bir dille kaydedilmiştir.⁴⁰

Ünlü Arkeolog Rajendralala Mitra, ilk yorumunu ve çevirisini 1862'de yayımladı. Bu sırada kırık slab üzerinde dokuz satırlık metin vardı. Yazıt zarar gördü, her satırın ilk 2-3 karakteri kayboldu. Buluntunun ardından levha kaldırılmadan önce daha fazla çizgi kayboldu ve Kalkūta'daki İmparatorluk Müzesi'ne kaldırıldı. Günümüze sadece 7 satırı kalabilmiştir.⁴¹ John Faithfull Fleet, bu kitabın enterpolasyonlu bir versiyonunu ve 1888 yılında yeniden yazılan kitabın bir çevirisini yayımladı. Daha sonra Bhandarkar, Garde, Dvivedī ve Willis tarafından neşredildi. ⁴² Bir baskı, D. C. Sircar tarafından "*Select Inscriptions Bearing on Indian History*"da yayımlanmıştır.⁴³

Yazıtta herhangi bir yıl veya dönemden bahsedilmez ancak burada Mihrakula'nın 15. yılından söz ederek bu kitabın adını bir parçası olarak verir ve önemli bir tarihi kayıt yapar. Yazıtın tercümesi şu şekildedir:⁴⁴

38 Tam olarak ne zaman inşa edildiği bilinmeyen Gvaliyar Kalesi'nin dikilişi hakkında çeşitli hikayeler mevcuttur. Yerel efsaneye göre, kale, M.Ö.3.yy'da Suraj Sen adlı yerel bir kral tarafından yaptırılmıştır (Bakınız: *Paul E. Schellinger; Robert M. Salkin, International Dictionary of Historic Places, Vol. 5. Routledge/Taylor & Francis, New York 2010, s. 312.*) Elde edilen bilgilere göre 1022 yılında, Gazneli Mahmud dört gün boyunca kaleyi kuşattı. Tabakat-i-Akbari'ye göre, 35 filden oluşan bir haraç karşılığında kuşatmayı durdurmuş ve kaleyi ele geçirmiştir. (Bakınız: *Sisir Kumar Mitra, The Early Rulers of Kharajāho, Firma KL Mukhopadhyay Publ., Calcutta 1977, s. 80-82.*) Daha sonra 1196 yılında Delhi Sultanlığı'nın hükümdarı olan general Kutb-Din Aybek, İskender Lodi Babür, Ekber ve Evrengzeb bu kaleye hakim olmuşlardır (Bakınız, Schellinger-Salkin, *age.*, s. 314-316; Edward Thorton, *A gazetteer of the territories under the government of the East-India company, and of the native states on the continent of India, Volume 2, H. Allen & Co., London 1854, s. 68-69.*

39 Ashvini Agrawal, *Rise and Fall of Imperial Guptas*, Motilal Banarsidass Publication, Delhi 1989, s. 5.

40 J. F. Fleet, "*Inscriptions of the Gupta Kings and their Successors*", *Corpus Inscriptionum Indicarum*, vol.3, Calcutta, 1888, s. 161-164; Michael D. Willis, *Inscriptions of Gopaksetra*, British Museum Press for the Trustees of the British Museum, London, 1996, s. 134.

41 Fleet, *agm.*, s. 161-164.

42 Willis, *age.*, s. 134.

43 Dines Chandra Sircar, *Select Inscriptions Bearing on Indian History*, Wm. H. Allen & Co., London 1854, s. 424-26.

44 Çelikaş, *age.*, s. 90-91.

1. Satır: [Om] Gökyüzünü aydınlatan ışık kümeleri ile kara bulutları dağıtan; at arabasının tekerlekleri ve korkunç yürüyüşü ile yorgun düşerek karmakarışık ruhlar ortaya çıktığında, atları ile şafağın sınırlarını süsleyen fatih (güneş) seni koruyabilir mi?
2. Satır: (Dünyada) Şanlı Toraman olarak ün yapmış büyük erdemli bir yönetici (vardır); o, özellikle doğruluğu sembolize eden bir kahramandır; dünya adaletle yönetilir.
3. Satır: Onun, soyunun ünü yükseldi, bu oğulun yiğitlikte eşi benzeri yoktur, bu dünyanın kralı Pasupati'yi bozguna uğratan (gücünü kıran) kişi Mihirakula adı altında yeniden ünlenir.
4. Satır: Kralların en iyisinin en iyisi olan ve ay ışıklarının gülümsemesi ile çiçek açan mavi ve kırmızı nilüfer çiçeklerinin kokusu ile kötülükleri yok eden “Ay Kartika” 15. yılında artan hâkimiyeti ile büyük ve şeffaf gözleri ile dünyayı yönetiyor. Bu sırada “Tithi”, “Nakshatra” ve “Muhurta”ya sahip olan ve kutsal günün ilanının gürültüsü ile ikizlerin yöneticileri tarafından haber verilen bu şanslı gün ay parlarken ortaya çıkar.
5. ve 6. Satır: Matritula'nın oğlunun oğlu ve Mātricheta adındaki Mātridāsa'nın oğlu bu tepenin bir sakinidir..
O, ay ışığının parlaklığı gibi şeyler güneşin mükemmel evinin oluşmasına neden olmuş ve her şey yıkılana kadar onların evi cennetin içindedir.
7. Satır: gerçek dinin meşhur ilanı, Keşava veditya gibi isimlerle anılan güneşe tapmayı içerir.
8. Satır: Sarva tanrısının örgü saçının düğümü olan çalılığa ay yansıdığı müddetçe; Merv dağı cennetin perilerinin ayakları ile süslenmiş sarp yamaçlara sahip olmaya devam ettiği sürece; Vishnu koyu mavi bir bulut gibi olan göğün üzerinde Şri tanrıçasını taşıdığı müddetçe, ay bu taş tapınakların en güzel noktasında durur.

Sonuç

Sonuç olarak Ak Hunlar Hint topraklarındaki varlıklarını kendilerine ait kitabeler ile ölümsüzleştirmişlerdir. Bu kitabelerden Toraman adına dikilmiş olan Eran Kitabesi'nin “Domuz” figürü ile sembolize edilmesi elbette önemli bir işarettir.

“Domuz”, Türk, Hint, Yunan, Roma ve Mısır mitolojilerinde önemli bir figür

olmasına rağmen Ak Hunlara ait bu yazıttaki domuz figürünü Türk ve Hint mitolojisine göre yorumlamak gerekir. Türklerde İslamiyet inancından dolayı pis ve aşağılık bir hayvan olarak görülen domuzun Türk mitolojisindeki yeri bu değildir. Özellikle Türklerin takvimi olan On İki Hayvanlı Türk Takvimi'nde bir ay ismi olarak geçen domuz (tonguz/lagzın) önem verilen bir hayvan olmasının yanında isminin bulunduğu ay da özellikle Kazak Türklerine göre bolluk ve bereketin olduğu yılları işaret eder. Hatta bunun ile ilgili "İt yılı ek, domuz yılı biç" gibi bolluğu işaret eden atasözleri mevcuttur.⁴⁵ Hint mitolojisinde domuz figürüne baktığımızda ise Hindu tanrılarında Vishnu'nun yeniden bedenlenmiş halidir.⁴⁶

Toraman'a ait yazıtın bir domuz figürü üzerine kazınmasından Toraman'ın Hinduizm'e özellikle de Hindu tanrılarında Tanrı Vishnu'ya sempati duyduğu anlaşılmasının yanı sıra Türk mitolojisine göre de Toramanın döneminin bolluk bereket içinde geçtiğini vurgulama amacı da güdülmüş olabilir. Ayrıca Toraman ve Mihirakula'ya ait paralarda da Hinduizm inancına ait sembolleri görmek mümkündür.⁴⁷ Toraman'a ait Kura Yazıtı'nda daha çok Buddhist karakterlerin yer almasından onun Buddhizm'e de sempati duymuş olabileceğini söylemek mümkündür. Dolayısıyla 4. ve 6. yüzyıllar arasında Hindistan topraklarına hâkim olan Ak Hunların söz konusu bölgedeki var olan dinlerden özellikle Hinduizm ve Buddhizm'den ne denli etkilendikleri bu yazıtlarda resmi bir şekilde ortaya koymuştur.

45 Nergis Biray, "12 Hayvanlı Türk Takvimi –Zamana Hükmetmek", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Özel Sayı, Erzurum 2009, s. 675.

46 Korhan Kaya, *Hint Mitoloji Sözlüğü*, İmge Kitabevi, Ankara 2003, s. 15.

47 Müslüme Melis Çelikaş, "Hinduizm'in Ak Hunlar Üzerindeki Etkisi", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, c. 34, sayı 57, Ankara 2015, s. 89-97.

Kaynaklar

Agrawal, Ashvini, *Rise and Fall of Imperial Guptas*, Motilal Banarsidass Publication, Delhi 1989.

Aradi, Eva, “The History of White Huns”, *Mikes International*, c. VIII, 4. Baskı, Den Haag 2001.

Basak, Radhagovinda, *History of North-Eastern India*, Calcutta 1995.

Becker, Catherine, “Not Your Average Boar: The Colossal Varaha at Eran, An Iconographic Innovation”, *Artibus Asiae*, vol. 70, no. 1, Varanasi 2010 , s. 123-149.

Biray, Nergis, “12 Hayvanlı Türk Takvimi –Zamana Hükmetmek”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Özel Sayı, Erzurum 2009, s. 671-682.

Biswas, Aitreyi, *Political History of Hūnas in India*, Munshiram Manoharlal, New Delhi 1973.

Browns, Connell J., *The Coins of India*, Delhi 2009, s. 44.

Bühler, Georg, “The New Inscription of Toramana Saha”, *Epigraphica Indica*, Vol 1, The Director General Archaeological The Survey Of India Publisher, New Delhi 1983.

Çelikaş, Müslüme Melis “Ak Hunların Hindistan’daki Faaliyetleri”, *Geçmişten Günümüze Türkiye-Hindistan İlişkileri Sempozyumu*, Hindistan 2014.

Çelikaş, Müslüme Melis, “Hinduizm’in Ak Hunlar Üzerindeki Etkisi”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, c. 34, sayı 57, Ankara 2015, s. 89-97.

Çelikaş, Müslüme Melis, *Gupta Tarihi ve Kültürü*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2015.

Chavannes, Edouard, *Documents sur Les Tou-kine (Turcs) Occidentaux*, St. Petesburg 1903.

Cunningham, Alexander, *Report of Tours in Bundelkhand and Malwa*, Archaeological Survey of India, Volume 10, Calcutta 1880.

Fleet, John, “Inscriptions of the Gupta Kings and their Successors”, *Corpus Inscriptionum Indicarum*, vol. 3 ,Calcutta, 1888.

Gömeç, Saadettin Yağmur, *Kök Türk Tarihi*, Ankara 2009.

Jayasval, Kashi Prasad, *An History Imperial History of India in Sanskrit Text*, Lahore 1934.

Jayaswal, Kashi Prasad, *An History Imperial History of India in Sanskrit Text*, Lahore, Motilal Banarsidass Publications The Pencap Sanskrit Book Depot, 1934.

Kalhana's Rācatarangini, A Chronicle of the Kings of Keşmir, Sanskrit Text with Critical Notes, M.A.Stein, Book III, Delhi 2003.

Kaya, Korhan, *Hint Mitoloji Sözlüğü*, İmge Kitabevi, Ankara 2003.

Kulke, Hermann - Rothermund, Dietmar, *Hindistan Tarihi*, Çev. M. Günay, Ankara, İmge, 2001.

Litvinsky, Boris Abramovich, *The Hephthalite Empire, History of Civilization of Central Asia*, vol 3, Paris 1996.

Majumdar, Ramend Chandra, "The Disintegration of The Empire", *The Classical Age*, Vol. III, Bombay 1954.

Majumdar, Ramish Chandra - Raychaudhuri, Hem Chandra- Datta, Kalikinkar, *An Advanced History of India*, Delhi 2012.

Majumdar, Ramish Chandra, "The Imperial Crisis", *The Vākātaka-Gupta Age*, Delhi 2007.

Mitra, Sisir Kumar, *The Early Rulers of Khajurāho*, Firma KL Mukhopadhyay Publ., Calcutta 1977.

Mookerji, Radha Kumud, *The Gupta Empire*, Motilal Banarsidass Publishers, Delhi 1973.

Rangarajan, Haripriya, *Varaha Images in Madhya Pradesh*, Somaiya Publications, New Delhi 1997.

Sagar, Krishna Chandra, *Foreign Influence on Ancient Asia*, New Delhi, Northern Book Centre, 1992.

Schellinger, Paul E.- Salkin, Robert M., *International Dictionary of Historic Places*, Vol. 5. Routledge/Taylor & Francis, New York 2010.

Sharma, Ram Sharan, *India's Ancient Past*, New Delhi, Oxford University Press, 2005.

Sircar, Dines Chandra, *Select Inscriptions Bearing on Indian History*, Wm. H. Allen &Co., London 1854.

Thakur, Upendra, *The Hūnas in India*, Varanasi 1967.

Thorton, Edward, *A gazetteer of the territories under the government of the East-India company, and of the native states on the continent of India*, Volume 2, H. Allen & Co., London 1854.

Williams, Monier, *A Sanskrit English Dictionary*, New Delhi 2004.

Willis, Michael D., *Inscriptions of Gopaksetra*, British Museum Press for the Trustees of the British Museum, London, 1996.

Wolpert, Stanley, *A New History of India*, Oxford 1989.

https://en.wikipedia.org/wiki/Eran#/media/File:Eran_archaeological_site_map,_1880_sketch.jpg

https://en.wikipedia.org/wiki/Eran#/media/File:5th_century_Hindu_temples_Eran_Madhya_Pradesh,_plan_sketched_in_1880.jpg

https://lh3.googleusercontent.com/10CBkxIG3maa_yu65lfT_Luu1U3AJqM-

<https://kevinstandagephotography.wordpress.com/2018/03/10/eran-varahamadhya-pradesh/>

<https://kevinstandagephotography.wordpress.com/2018/03/10/eran-varahamadhya-pradesh/>

https://kevinstandagephotography.files.wordpress.com/2018/03/ksp_3844.jpg?w=890

https://www.jatland.com/home/File:Vishnu_Varaha_Statue_Eran.JPG

https://kevinstandagephotography.files.wordpress.com/2018/03/ksp_3844.jpg?w=890

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Location_of_the_Eran_boar_inscription_of_Toramana.jpg#/media/File:Location_of_the_Eran_boar_inscription_of_Toramana.jpg

https://kevinstandagephotography.files.wordpress.com/2018/03/ksp_3844.jpg?w=890

<http://siddham.uk/image/ob00091-02>